

Martin Oravec
IMS, 1. semester
ZS 1998/99

Uvod do studia socialnich věd
PhDr. Jiří Rak

Anotácia a recenzia knihy

P. Wandycz: Střední Evropa v dějinách

1. II. 1999

Anotácia

Wandycz, Piotr S.: Střední Evropa v dějinách. Od středověku do současnosti. Cena svobody. - z anglického originálu *The Price of Freedom /A History of East Central Europe from Middle Ages to present/*. Routledge, London 1992 preložil Jaroslav Valenta - 1. vyd. - vyšlo s finančným príspevím OSF Praha a CEU Press Budapest - Academia, Praha 1998 - 11, 301 str. - ISBN 80-200-0657-5

Po vydaniach v Polsku, Maďarsku a Litve sa preklad anglického originálu po šiestich rokoch dostáva konečne aj do rúk českého a slovenského čitateľa. Autor sa v rozsiahlej štúdií venuje dejinám regiónu strednej Európy, ktoré skúma cez prizmu histórie štátov v tejto oblasti - teda Krajín koruny českej, Uhorského a Poľského štátu - a to od počiatkov ich štátnej organizácie (okolo roku 1000 n.l.) až po pád železnej opony (poslednou konkrétnou udalosťou je rozdelenie ČSFR dňa 1. januára 1993). Celé dielo je napísané s využitím komparatívnej metódy, pomocou ktorej opisuje, vymenúva a hlavne porovnáva politické, hospodárske, sociálne a kultúrne udalosti v dejinách jednotlivých štátov, pričom nezabúda pripomenúť aj hlavné trendy vývoja vo ostatnom svete a v Európe. Kniha sa začína predhovorom autora k českému vydaniu, po ňom nasleduje osem kapitol, prehľadne členených chronologicky a zároveň podľa charakteristických čŕt daného obdobia. Jednotlivé kapitoly sa delia na podkapitoly na základe tematických okruhov. Na konci knihy sa nachádza 17 str. chronologického prehľadu hlavných historických udalostí v spomínaných troch štátoch ako i vo svete, 8 str. literatúry k danej tematike, 6 str. prehľadných orientačných máp, zobrazujúcich územné zmeny stredoeurópskeho regiónu v priebehu skúmaného obdobia, a nechýba ani menný register.

Recenzia

Střední Evropa v dějinách je celkovo klasická, avšak nie obyčajná historická kniha o regióne v Európe, ktorý donedávna neexistoval, alebo aspoň existovať nemal. Porovnávanie vývoja v jednotlivých štátoch tohto regiónu od začiatkov štátnej existencie až po najnovšie udalosti, teda pád železnej opony, je užitočný, a vôbec nie častý prístup k tejto oblasti, keď autor sám poznamenáva, že sa snažil zaplniť medzeru v západnej historickej literatúre. Hneď po prečítaní prvých strán si čitateľ všimne jednoduchý a prehľadný štýl, ktorým Wandycz prezentuje neľahkú látku pre svojich amerických študentov. Napriek tejto stráviteľnosti aj pre laickú verejnosť na západe, ako i u nás, „v strede“, nemožno však prehliadnúť fakt, že kniha je predsa určená pre pokročilých, t.j. pre čitateľov, ktorí sa pohnutých v dejinách regiónu orientujú bezpečne a bez problémov.

Pri podobných historických prácach sa vždy zaujímavým problémom stáva otázka, ako sa vysporiadať s pohnutými dejinami národov a štátov v strednej Európe. Autor nás v tradičnej lekcii v úvode oboznamuje s vývojom terminológie od *stredovýchodnej Európy* Oskara Haleckého, cez *heartlands* T.G. Asha, *východnú Európu* v časoch studenej vojny až po Kunderovu *strednú Európu* (teda pojem zaužívaný u nás, ktorý požíva aj prekladateľ Jaroslav Valenta naproti pojmu stredovýchodnej Európy - *East Central Europe*, ktorý používa autor v anglickom origináli). Za pozornosť však stojí autor prístup k štúdiu dejín, keď za základnú konštrukciu zvolil štáty, lepšie povedané politické jednotky, hoci sám uznáva, že „štátna kontinuita bola v tomto regióne častejšie prerušovaná ako v iných častiach Európy“ (str. 7), ide teda o charakteristický úkaz tohto regiónu. Na druhej strane sám píše o multietnickom a viacjazykovom ráze nášho regiónu, kde sa vždy vyskytovalo množstvo národov bez štátu, prípadne štátu zbavených, a teda jeho prístup štúdia výhradne štátotvorných národov zjavne protirečí jeho snahe o kompletne dejiny týchto končín. Rozlišovanie medzi národnosťou a štátom je v strednej Európe zásadnou vecou, a hoci sa autor úplne neprikláňa ku klasickej téze o strednej a východnej Európe ako oblasti, kde „národ vytvára štát“, priznáva, že pojem občianskej spoločnosti tu má výrazne nacionálne zafarbenie (str. 17). Wandycz teda celkovo pristupuje k dejinám regiónu prostredníctvom dejín jednotlivých štátov, ale na druhej strane tento princíp v nezanedbateľnom počte prípadov nedodržiava a sleduje napr. národnooslobodzovacie hnutie jednotlivých národov bez štátov (ako boli Slováci), ako i národom, ktoré o vlastný štát prišli (Poliaci v troch záboroch). A tým sa dostávame k miernej výčitke voči autorovi, ktorí napriek všetkej snahe o objektívnosť venuje neúmerne veľa

priestoru pohnutým dejinám Poľska a jeho obyvateľov. Možno že to nie je na úkor ostatných štátov a určite je má Poľsko významné postavenie, najviac obyvateľov a pohnuté dejiny, ale v rámci objektívnosti by mal svoju lásku asi trochu viac krotiť.

V prístupe podľa jednotlivých štátov tkvie aj ďalší zádrhel - autor totiž definuje stredoeurópsky región retrospektívne, t.j. sleduje dejiny štátov, ktoré sa v súčasnosti cítia byť strednou Európou (s pochopiteľnou výnimkou Slovenska), ale na druhej strane úplne a neodôvodniteľne vynecháva z celej diskusie Rakúsko, teda štát, ktorého súčasťou boli po dlhé stáročia tak Čechy, ako i Uhorsko. S takýmto prístupom sa môžeme pravdaže stretnúť aj u iných historikov, ale v prípade Wandyczovej štúdie dejín regiónu strednej Európy je takýto zvolený a neodôvodnený postoj len ťažko ospravedlniteľný.

Čo sa týka celkovej štruktúry knihy, postupov použitých pri jej písaní i štylistiky, nemožno autorovi nič vytknúť. Kniha je prehľadne a logicky členená klasickým spôsobom do kapitol a podkapitol, každá sa začína vymenovaním hlavných trendov a javov danej epochy v celosvetovom meradle, nasleduje deskripcia hlavných a najvýznamnejších udalostí, javov a postáv v danom kontexte, ich porovnávanie a kontrastovanie s vývojom v ďalších štátoch regiónu, na záver prichádza zrekapitulovanie hlavných udalostí a ich dôsledky pre ďalší vývoj. Vzhľadom na obmedzený rozsah a cieľ publikácie sa autor úplne vyhol chronologickému vymenovávaniu udalostí, ktoré má čitateľ možnosť nájsť v prehľadných tabuľkách na konci knihy. V podobných štúdiách je vždy problém nájsť vhodnú hĺbku výkladu, aby nebol text príliš dlhý, ale na druhej strane mal nejakú informačnú hodnotu. Wandycz nachádza prijateľný kompromis, predpokladá totiž základné znalosti odboru, a na ne sa snaží vybudovať novú vrstvu, hoci treba poznamenať, že čitateľ by možno občas očakával aj vyšší stupeň náročnosti. Takisto som občas mal pocit, že rozsiahlejšie zhodnotenie daného vývoja by výkladu viac prospelo, napriek nebezpečenstvu sklúzniť do neobjektívnosti. Takto je text síce objektívny, ale suchopárny a bráni čitateľovi pochopiť význam jednotlivých udalostí.

Asi najväčšie výhrady mám k Wandyczovej snahe dať knihe akýsi leitmotív, t.j. načrtnúť všeobecný trend v dejinách strednej Európy, ktorým sa udalosti uberajú. Autor definuje podstatu pojmu „cena slobody“ v rámci niekoľkých odstavcov v úvode a v poslednej kapitole knihy ako nebezpečenstvo zo strany okolitých mocných štátov a národov, tiahnuce sa takmer celými dejinami, či už je to porážka na Bielej hore, tri delenia Poľska, revolúcia v Uhrách v roku 1848, nacistická okupácia apod. „Boli to dejiny, ktoré ich donútili brániť svoju slobodu a bojovať za ňu častejšie ako obyvateľov mnohých iných krajín“, tvrdí autor o obyvateľoch strednej Európy na strane 258 a zároveň na iných miestach lobuje za nejakú novú verziu

Marshallovho plánu, vyjadruje strach obyvateľov pred exploatáciou západom, presvedčuje o nevyhnutnej účasti v západnom svete. Autorovu zaujatosť v prospech regiónu či Poľska si môžeme dosť často všimnúť aj vo výklade (napr. nekritické hodnotenie kolaboračných režimov v Maďarsku a na Slovensku počas druhej svetovej vojny, pripomínanie výrokov západných historikov o Poľsku ako trvalom symbole morálneho cieľa v Európe) a je zjavné, že pre propagáciu strednej Európy na západe je toho ochotný urobiť dosť.

Napriek týmto malým chybičkám krásy musím na záver konštatovať, že komparatívna historická štúdia Piotra Wandycza vyplňa po dlhom čase medzeru nielen v západnej historickej literatúre, ale aj v samotnom regióne, o ktorom píše. To dokazuje aj fakt, že sa stala výbornou a nenahraditeľnou pomôckou pre vysokoškolských študentov národných i svetových dejín, nemala by preto chýbať ani v knižnici žiadneho vzdelaného človeka, aspoň trochu sa zaujímajúceho o dejiny regiónu, v ktorom žije.

Wandycz, Piotr S.: Střední Evropa v dějinách. Od středověku do současnosti. Cena svobody. - z anglického originálu preložil Jaroslav Valenta - 1. vyd. - Academia, Praha 1998

poznámka: všetky citáty preložil z češtiny do slovenčiny autor